

O‘ZBEKISTONDA CEFR MEZONLARI ASOSIDA YANGI AVLOD DARSLIKLARINI YARATISHNING ME‘YORIY-USLUBIY ASOSLARI

*Z.A.Norboyev,
SamDCHTI mustaqil tadqiqotchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekistonda xorijiy tillarni o‘qitishda qabul qilinayotgan qonun, qaror, farmon va me‘yoriy-huquqiy asoslarning uzviy ketma-ketligi va ularning mazmun mohiyati to‘g‘risida yoritilgan. Shuningdek, xorijiy tillarni xususan, arab tilini CEFR mezonlari asosida o‘qitish uchun zamonaviy yangi avlod darsliklarini yaratishda qanday talablarga ro‘ya etilishi haqida ham qisqacha to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: PQ-1875, PQ-3775, PQ-5117, PQ-60, CEFR, darslik, o‘quv qo‘llanma, uslubiy qo‘llanma, uslubiy ko‘rsatma, uslubiy tavsiyanoma, ma‘lumotlar to‘plami (banki), ma‘ruzalar kursi, ma‘ruzalar to‘plami, mashqlar (masalalar) to‘plami, lug‘at, daydjest.

Mamlakatimizda mustaqillikdan so‘ng ta‘lim sifatini tubdan oshirish, ta‘lim muassasalarining iqtisodiy salohiyatini yaxshilash, zamonaviy texnologiyalarning ta‘lim jarayoniga to‘liq kirib borishiga ko‘maklashish, sohalarga malakali pedagoglarni jalb etish, xorijiy tillarni mukammal o‘zlashtirish uchun zarur sharoitlar yaratish, o‘qituvchilarda zamonaviy o‘qitish ko‘nikmalarini rivojlantirish, shuningdek xorijiy tillarni o‘qitishning xalqaro tan olingan dastur va darsliklari ta‘limning barcha bosqichlarida joriy etilishini muvofiqlashtirish hamda o‘quv qo‘llanma va darsliklarning yangi avlodini yaratish yo‘nalishlarida amalga oshirilgan ustuvor ishlarni uch bosqichga bo‘lishimiz mumkin:

1. Birinchi bosqich - O‘zbekiston Respublikasida “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonun hamda Kadrlar tayyorlash milliy dasturining qabul qilinishi bilan chet tillarga o‘qitishning kompleks tizimi, ya‘ni uyg‘un kamol topgan, o‘qimishli, zamonaviy fikrlovchi yosh avlod shakllantirildi va respublikaning jahon

hamjamiyatiga yanada integratsiyalashuviga yo'naltirilgan tizim yaratildi. Xalq ta'limi tasarrufidagi maktablarda, o'rta maxsus ta'limdagi akademik litsey va kasb-hunar kollejlarda va oliy ta'limdagi institut, universitetlarda xorijiy tillarni o'qitish yo'lga qo'yildi.

2. Ikkinchi bosqich - O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrda "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" PQ-1875-sonli Qarorining qabul qilinishi bilan, zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda o'qitishning ilg'or uslublarini joriy etish yo'li bilan, o'sib kelayotgan yosh avlodni chet tillarga o'qitish, shu tillarda erkin so'zlasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash tizimi takomillashtirildi. Respublikamizning barcha hududlarida ingliz tilini o'rganish umumta'lim maktablarining birinchi sinflaridan o'yin tarzidagi darslar va og'zaki nutq darslari shaklida, ikkinchi sinfdan boshlab esa, alifbo, o'qish va grammatikani o'zlashtirish bosqichma-bosqich joriy etildi. Oliy ta'lim muassasalarida ayrim maxsus fanlarni, xususan, texnika va xalqaro mutaxassisliklar bo'yicha o'qitish chet tillarda olib borila boshlandi. Umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim muassasalarining o'quvchilari va o'qituvchilarini chet tillar bo'yicha darsliklar va o'quv-metodik majmualar bilan ta'minlash, qayta nashr etish belgilandi. Davlat test markazi tarkibida Chet tillarni bilish va egallash darajasini baholash boshqarmasi tashkil etildi va bu boshqarma xalqaro e'tirof etilgan standartlarning talablariga muvofiq chet tillarni bilish darajasini baholashning Milliy test tizimi joriy etildi.

3. Uchunchi bosqich - O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-iyundagi "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3775-sonli, 2021-yil 19-maydagi "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat sihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-5117-sonli Qarori va 2021-yil 24-dekabrda "Davlat oliy ta'lim muassasalarining akademik va tashkiliy-boshqaruv mustaqilligini

ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-60-sonli Qarorlarida belgilangan vazifalarni bajarish maqsadida, 2018-2019 o'quv yilidan boshlab tayanch oliy ta'lim muassasalari tomonidan tegishli ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari bo'yicha o'quv rejalari va dasturlarini kadrlar buyurtmachilarining ehtiyojlaridan kelib chiqib, mustaqil ravishda ishlab chiqish, xorijiy tillarni puxta o'zlashtirish, tilning asosiy ko'nikmalarini shakllantirish uchun videorolik, o'yin, ko'ngilochar ko'rsatuv, filmlar va boshqa o'rgatuvchi kontent yaratilishi tashkil etilishi belgilandi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda «maktabgacha ta'lim muassasalari-umumta'lim maktablari-oliy ta'lim muassasalari-korxonlar» tamoyilidagi uzluksiz ta'lim zanjirida talab yuqori bo'lgan xorijiy tillarni o'rganishni va o'rgatishni davlat ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida rivojlantirilmoqda. Oliy ta'lim muassasalarini ilg'or jahon tajribalari asosida yaratiladigan yangi avlod darslik, o'quv qo'llanmalari hamda davriy nashrlar bilan tizimli ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 10-oktabrdagi "Oliy ta'lim muassasalarini o'quv adabiyotlari bilan ta'minlash to'g'risida"gi 816-sonli qarorining qabul qilinishi va unda belgilangan vazifalarda ham ko'rishimiz mumkin. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida yangi avlod darsliklarini yaratish bo'yicha qo'yiladigan asosiy va qo'shimcha talablar O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2022-yil 22-avgustdagi "O'quv adabiyotlarini tayyorlash tartibini hamda o'quv adabiyotlarini yaratishga va ulardan oliy ta'lim muassasalarida foydalanishga qo'yiladigan talablarni belgilash to'g'risida"gi 284-sonli buyrug'ida belgilab berildi.

Hozirgi kunda O'zbekistonda xorijiy tillar Xalq ta'limi muassasalarida birinchi sinfdan boshlab oliy ta'lim muassasalarigacha bo'lgan davr oralig'ida uzluksiz ravishda o'qitilib kelinishi yo'lga qo'yilgan. O'quvchilarning xorijiy tillarni o'rganish qobiliyatini aniqlashga qo'yiladigan talablar CEFR xalqaro standartlariga muvofiq ravishda ishlab chiqilmoqda. Vazirlar Mahkamasining 2017-yildagi 187-son Qaroriga muvofiq Davlat ta'lim standartlariga o'zgartirishlar kiritildi va O'zbekiston Respublikasi uzluksiz ta'lim tizimida Davlat Ta'lim

Standartlariga asoslangan holda chet tilini o‘rganish quyidagi bosqichlarda amalga oshirilishi belgilab qo‘yildi:

Ta’lim bosqichi	Bitiruvchilar	Umumyevropa xalqaro standarti darajalari	Daraja nomlanishi
Umumiy o‘rta ta’lim	Boshlang‘ich sinf (4-sinf) bitiruvchilari	A1	Chet tilini o‘rganishning boshlang‘ich darajasi
	9-sinf bitiruvchilari	A2	Chet tilini o‘rganishning tayanch darajasi
	Chet tillar chuqurlashtirib o‘qitiladigan ixtisoslashtirilgan maktablarning 9-sinf bitiruvchilari	A2+	Chet tilini o‘rganishning kuchaytirilgan tayanch darajasi
O‘rta maxsus va kasb-hunar ta’limi	Chet tillarga ixtisoslashmagan akademik litseylar bitiruvchilari	B1	Chet tilini o‘rganishning mustaqil boshlang‘ich darajasi
	Kasb-hunar kollejlari bitiruvchilari		
	Chet tillarga ixtisoslashgan akademik litseylar bitiruvchilari (Ikkinchi chet tili)		
	Chet tillarga ixtisoslashgan akademik litseylar	B1+	Chet tilini o‘rganishning

	bitiruvchilari		kuchaytirilgan mustaqil boshlang'ich darajasi
Oliy ta'lim	Oliy ta'lim muassasalarining ixtisosligi chet tili bo'lmagan fakultetlari bakalavriat bosqichi bitiruvchilari	B2	Chet tilini o'rganishning mustaqil muloqot darajasi
	Oliy ta'lim muassasalarining ixtisosligi chet tili bo'lmagan fakultetlari magistratura bosqichi bitiruvchilari		
	Oliy ta'lim muassasalarining ixtisosligi chet tili bo'lgan fakultetlari bakalavr bosqichi bitiruvchilari (ikkinchi chet tili)	B2+	Chet tilini o'rganishning mustaqil muloqot darajasi
	Oliy ta'lim muassasalarining ixtisosligi chet tili bo'lgan fakultetlari bakalavriat bosqichi bitiruvchilari	C1	Chet tilini o'rganishning erkin muloqot darajasi
	Oliy ta'lim muassasalarining ixtisosligi chet tili bo'lgan fakultetlari magistratura bosqichi bitiruvchilari		

Hozirgi rivojlangan globallashuv sharoitida O'zbekistondagi OTMlarida tahsil olayotgan talabalarni bilimli, zukko, teran fikrlovchi va to'g'ri qaror qabul qiluvchi kadrlarni tayyorlashda yuqori sifatli o'quv adabiyotlarni yaratish va ularda berilayotgan ma'lumotlardan foydalanishning o'rni va ahamiyati juda ham muhimdir. O'quv adabiyotlari oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat

ta'lim standartlari, malaka talablari, o'quv reja va fan dasturlari asosida muayyan o'quv fani bo'yicha zarur nazariy va amaliy bilimlar, o'quv materiallari, uslubiyot va didaktik ma'lumotlar ilm-fan, madaniyat, texnika va texnologiyalarning zamonaviy yutuqlari, jahon tajribalari asosida tizimli bayon etiladigan nashr hisoblanadi. Bizga ma'lumki, o'quv adabiyotlari an'anaviy va elektron o'quv adabiyotlariga bo'linadi. Shuningdek o'quv adabiyotlariga darslik, o'quv qo'llanma, uslubiy qo'llanma, uslubiy ko'rsatma, uslubiy tavsiyanoma, ma'lumotlar to'plami (banki), ma'ruzalar kursi, ma'ruzalar to'plami, mashqlar (masalalar) to'plami, lug'at, daydjest kabi turlari mavjud.

Darslik – bu muayyan fanning mavzulari tizimli, chuqur va to'liq yoritilgan, tegishli fan mazmunini belgilangan hajmda o'zlashtirishga qaratilgan, mazmunan va shaklan ta'lim turlariga (o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi, oliy ta'lim (bakalavriat, magistratura)) moslashtirilgan, o'quvchi va talabalarda fanga taalluqli bilim, ko'nikma va malakalar shakllanishiga, ijodiy qobiliyatlar rivojlanishiga xizmat qiladigan, rasmiy tasdiqlangan asosiy o'quv nashri hisoblanadi.[]

Darsliklarni yaratishda mamlakatda joriy etilgan uzluksiz ta'lim tizimining ta'lim turlari (o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi, oliy ta'lim (bakalavriat, magistratura)) o'rtasidagi uzviylik va uzluksizlik ta'minlanadi, mavzularning asossiz takrorlanishiga yo'l qo'yilmaydi hamda mavzular izchilligiga, oddiydan murakkabga, xususiyan umumiylikka o'tib borish tamoyiliga amal qiladi. Xorijiy tillar bo'yicha zamonaviy darsliklar so'nggi yillarda CEFR mezonlariga asoslangan holda yaratilmoqda. Bu CEFR talablarining to'liq darsliklarga integratsiya qilinishi asosida amalga oshirilmoqda. CEFR asosida yangi avlod darsliklarini yaratishda Umumyevropa xalqaro standartiga muvofiqlashtirilmoqda va integratsiyalashtirilmoqda. Bu kelajakda til o'rganuvchilarning xorijiy tillarni o'rganishida qulayliklar va yengilliklar tug'dirishidan tashqari, xorijiy tillarni mukammal o'rganishlari uchun xizmat qiladi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerak-ki, O'zbekistonda xorijiy tillarni o'rganishni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishda aholi qatlamining barcha bo'g'inlari uchun mos bo'lgan zamonaviy o'quv materiallari sifati yildan-yilga

zamonaviy standartlarga to'liq moslanib borilmoqda. Bu til o'rganuvchilarining xorijiy tillarni mukammal o'rganishlariga zamin bo'lmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5117-son qarori. 2021-yil 19-may.

2. Oliy ta'lim muassasalarini o'quv adabiyotlari bilan ta'minlash to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 816-son qarori. 2018-yil 10-oktabr.

3. Irisqulov M.T. Chet tillarni o'qitishda CEFR o'rni. Uzluksiz ta'lim jurnali. №1. – T.: 2016. – B. 77-83.

4. Kulmatov B.G. Ingliz tilini innovatsion texnologiyalar yordamida o'qitishda CEFR mezonlaridan foydalanishning nazariy asoslarini takomillashtirish. Avtoref. ped. fan. fal. dok. (PhD) – T.: 2018.–45 b.

5. Norboyev, Zafar (2022). CEFR MEZONLARI ASOSIDA YARATILGAN YANGI AVLOD DARSLIKLARINING ARAB TILINI O'RGATISHDAGI O'ZIGA XOSLIGI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (Special Issue 24), 497-506.

6. Z. Norboyev (2022). ARAB TILINI O'RGATISHDA TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMASI AHAMIYATI VA UNI RIVOJLANTIRUVCHI OMILLAR. *Science and innovation*, 1 (B4), 480-484. doi: 10.5281/zenodo.6963857

7. Zafar Abdumuminovich Norboyev (2022). ARAB TILIDA CEFR MEZONLARI ASOSIDA YARATILGAN A1 DARAJADAGI O'QUV DASTURLARIGA QO'YILADIGAN TALABLAR. *Academic research in educational sciences*, 3 (8), 5-11.